

Historická krajina Bratislavy z druhej polovice 16. storočia podľa jednej z najstaršie zachovaných vedút

Hrnčiarová, T.: The Historical Landscape of Bratislava from the Second Half of the 16th Century According to One of the Oldest Preserved Vedute. *Životné prostredie*, 2019, 53, 1, p. 59 – 63.

Many important features of Bratislava cultural heritage are contained in historical documents such as veduta, paintings, old maps and rare writings and books. In addition to recording historical events, these are irreplaceable for identifying the city's spatial development and changes in land use. One of the first veduta of such scale portrays a panoramic view of Bratislava and its surrounds from the festive atmosphere of the first Bratislava coronation of Emperor Maximilian II as King of Hungary on September 8, 1563. Although the painter's intention was to provide a cartoon report of this ceremony, he left an excellent period-image of the landscape from the second half of the 16th century by entering the original and some current names for the various visible objects directly into the veduta. This therefore presents a most interesting and unique panorama of the city where, in addition to coronation festivities, the painter excelled in depicting the urban, river, wine and forest landscapes and also captured the road network. The images radiate great dynamism, capturing the bustling atmosphere of the coronation celebrations around Bratislava. For us, however, the geographic view of the land use from that time is extremely important and unique because this has seldom been captured in olden painting and art. These testimonies of the times are therefore very important monuments of our former landscape.

Key words: historical documents, the first coronation in Bratislava from 1563, the historical image of the landscape on the veduta

Časť kultúrneho dedičstva tvoria rôzne historické dokumenty, ako veduty, maľby, staré mapy, vzácne písomníctvo a knihy, ktoré sa nachádzajú v zbierkach múzeí, galérií a archívov. Aj tieto vypovedajú o určitej epoche vývoja ľudskej spoločnosti. Historický rozmach mesta možno spoznávať prostredníctvom starých kresieb, máp a plánov, ktoré rôznymi metódami zaznamenávali dejinné udalosti a popri tom aj obraz vtedajšej krajiny. Pričom najstaršie, ktoré možno pokladať aj za verný obraz mesta, pochádzajú z konca 17. storočia (Ortvay, 2006). Sú významným pomocníkom pri zisťovaní územného rozvoja mesta, jeho zmien využitia. Podľa toho, aké mali naši predkovia vedomosti z toho-ktorého územia, tak podrobne ho aj zakresľovali. Jednou z možností, ako zaznamenať obraz krajiny, bola aj veduta. Veduta (maliarsky alebo grafický záznam) sa v minulosti, keď ešte nebola fotografia, často využíval na zachytenie rozšíreného pohľadu na mesto, krajinu. Úroveň zaznamenaného obrazu bola rôzna. No napriek tomu dopĺňajú textový výklad dejín a objasňujú ďalšie dejinné súvislosti z geografického hľadiska (Rábik a kol., 2013).

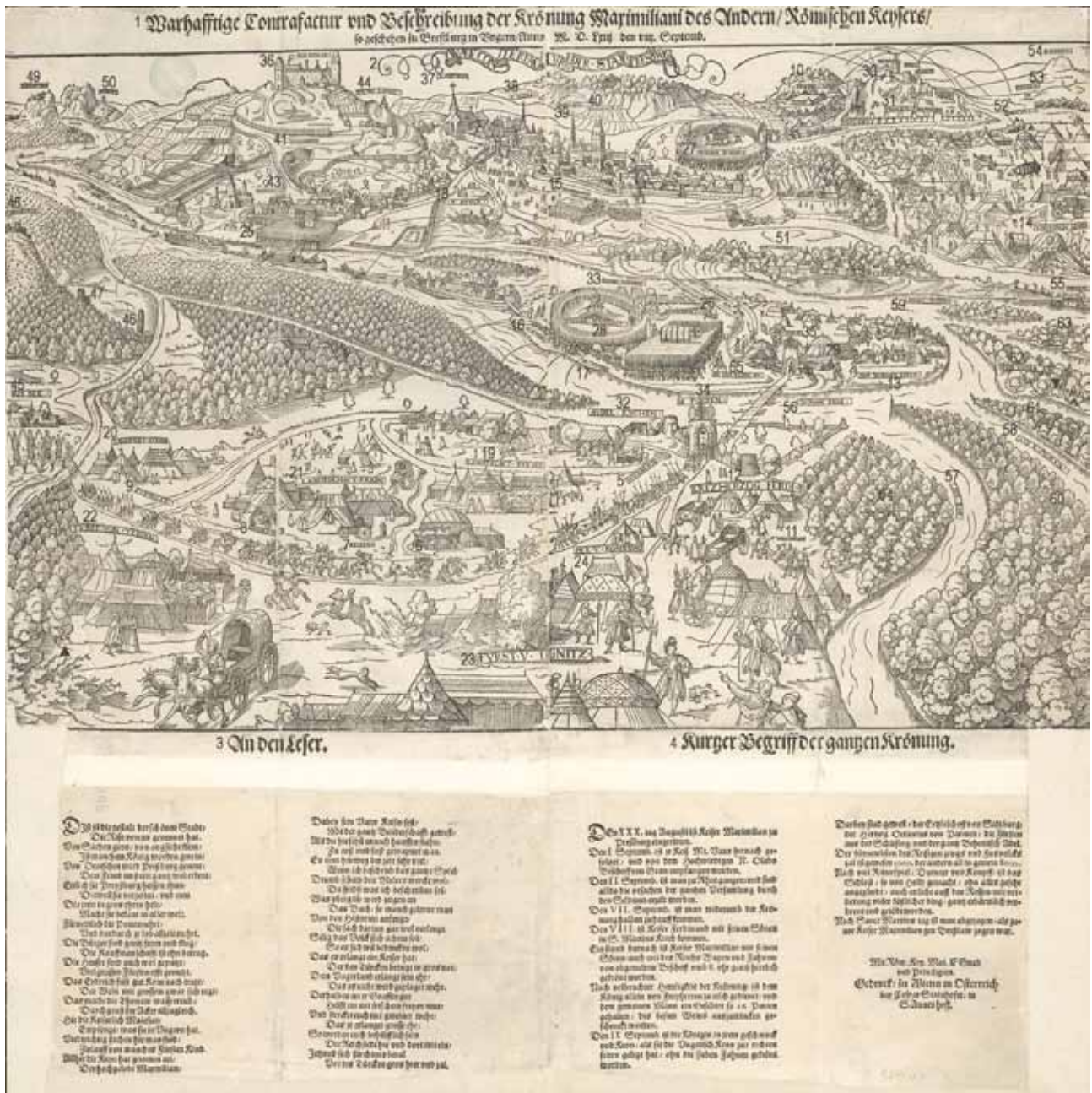
Jedna z prvých vedút takéhoto rozsahu nám približuje panoramatický pohľad na Bratislavu a jej okolie zo slávnostnej atmosféry prvej bratislavskej korunovácie cisára Maximiliána II. za uhorského kráľa dňa 8. septembra 1563 (Holčík, 1986). I keď v centre pozornosti maliara bolo podať kreslenú správu o tejto ceremónii, zároveň nám zanechal aj dobový obraz krajiny z druhej polovice 16. storočia ako cenný materiál skúmania historického využitia územia. O to

cennejší, ak si uvedomíme, že pre územie Bratislavy s jeho širším okolím bolo vytvorených niekoľko významnejších mapových diel až v priebehu 18. storočia. Medzi najznámejšie patria plány, napr. Pôdorys kráľovského slobodného mesta Prešporok od Michaela Marquarta z roku 1765 alebo Pôdorys kráľovského slobodného korunovačného mesta Prešporok s okolím asi z roku 1781 od Jána Mateja Korabinského. Uvedená veduta pre svoj širší záber môže doplniť tento historický obraz Bratislavy z oveľa staršieho dáta.

Čo zaznamenala história

V rokoch 1563 – 1830 sa stala Bratislava korunovačným mestom Uhorska, počas ktorých korunovali v Dóme sv. Martina jedenásť kráľov a osem kráľovských manželiek (Fundárek, 1972). Prvá korunovácia sa uskutočnila 8. septembra 1563. Kráľ Ferdinand I. dal korunovať svojho prvorodeného syna Maximiliána II., ktorý panoval v rokoch 1564 – 1576 (Fundárek, 1972). Práve z tejto korunovácie sa nám zachovala zaujímavá veduta – grafika zachytávajúca túto významnú ceremóniu, ktorá zároveň odhalila krajinu Bratislavy z tohto obdobia.

Prvá korunovačná slávnosť v Bratislave je vyobrazená vo veľkolepom štýle. Mimoriadne zaujímavá je tá skutočnosť, že korunovácia prebiehala niekoľko dní (1. – 16. septembra) a maliarovi sa podarilo zakresliť takmer celý jej priebeh na jedno plátno. Slávnostný sprievod v deň korunovácie prechádzal z pravej strany Dunaja do mesta cez loď-

Obr. 1. Meyer, Hans; Steinhofer, Caspar: Pohľad na Bratislavu pri príležitosti korunovácie kráľa Maximiliána II. v roku 1563 (rok vzniku diela 1564, inv. č. C 7196, drevorez, papier, 65,0 cm výška × 63,6 cm šírka). Veduta je samostatné dielo ako originál, ktorú v roku 1959 získala Galéria mesta Bratislavy z Múzea mesta Bratislavy. Zdroj: Galéria mesta Bratislavy; foto: © archív GMB; číselné určenie objektov, ich prepis z nemeckého jazyka a preklad autorka

Vysvetlivky: Pomenované objekty boli na vedute zaradené do tematických skupín a očíslované:

Názov veduty a ostatné doplňujúce nadpisy

Nadpis nad vedutou v nemčine: 1 – *Warhafftige Contrafactur und Beschreibung der Krönung Maximiliani des Andern /Römischen Keyzers/ so geschehen in Breßburg in Ungern/Anno M. D. LXIII. den VIII. Septemb.* (Skutočné/pravdivé vyobrazenie/spodobenie/vyhotovenie a opis korunovácie Maximiliána druhého/rímskeho cisára/ v Bratislave v Uhorsku/roku 1563 dňa 8. septembra.);

Nadpis nad vedutou v latinčine (platné pre latinskú verziu): *CORONATIO MAXIMILIANI II FACTA POSO, NII VIII. SEPT. MDLXIII. CUM LOCI, COMITATUS PICTURA;*

Nadpis priamo vo vedute (hore): 2 – *WARECONTERFACTUR DER STADT PRESBURG* (Skutočné vyobrazenie mesta Bratislavy);

Text pod vedutou v nemčine (platné pre latinskú verziu, oslavná báseň): 3 – *An den Leser. /SAMBUCUS AD LECTOREM.* (Čitateľovi.) – nasleduje veršovaný text oslavnej básne na mesto a jej obyvateľov. V krátkom úryvku z básne sa ospevuje mesto, jeho obyvatelia a úrodná pôda, ako napr.: *Krásne mesto Riso* (správne: *Piso* podľa Gyulai, 2012, ale podľa latinčiny *Poso*), *ktoré je vzhľadom malé, ale veľké na zážitky. Mnoho pánovníkov ho navštívilo. Nemecky hovoriace obyvatelstvo ho pomenovalo Pressburg (vyskytuje sa aj Preyszburg; v latinskej*

verzii *nachádzame* Poso, Piso, Preyspurg, Posonium). ... *Mešťania patria k veselým a usilovným ľudom. Obchod funguje bez podvádzania, domy sú veľkolepé a často sa tu zdržiavajú kniežatá. Pôda je úrodná na zrno, produkuje sa dobré víno, polia sú zaošľachované vodami Dunaja (Thonaw)...;*

Text pod vedutou v nemčine (platné pre latinskú verziu, opis korunovácie): 4 – *Kurzer Begriff der ganzen Krönung./SUMMA CORONATIONIS*. (Krátky priebeh celej korunovácie.) – v texte je zachytený priebeh najdôležitejších udalostí korunovácie s uvedením dátumu konania. Na konci textu je zaznamenané: *Gedruckt zu Wienn in Osterreich bey Caspar Stainhofer, in S. Unnenhoffe*. (Vytlačené vo Viedni v Rakúsku Casparom Stainhoferom v Sv. Unnenhoffe.)

Slávnostná korunovacia

Cisársky sprievod: 5 – HUSSERN (husári na koňoch s halapartňami – na čele cisárskeho sprievodu), 6 – KEISERISCH HERN (cisársky dvor), 7 – KEISER (cisár Maximilián sediaci na koni v sprievode bez koruny), 8 – DEUSCH REIT (nemeckí jazdci – zaradení za cisárom), 9 – FUSVOLCK (pešiaci, kráľovská osobná garda – zaradení ako poslední v sprievode);

Bratia nového cisára Maximiliána – Ferdinanda a Karol: 10 – ERZHER CAROL (označenie pre tábor arcivojvodu Karola), 11 – FERDINAND ERTZ (arcivojvoda Ferdinand), 12 – ERTZHERZOG FERDI (tábor arcivojvodu Ferdinanda);

Vojenské útvary: 13 – DAS WIENER LEGER (vojenský tábor viedenskej pechoty/légie), 14 – UNGRISCH LEGER (vojenský tábor uhorskej pechoty/légie), 15 – UNGRISCH HORN (uhorskí trubači), 16 – 3 STUCK, 17 – 4 STUCK, 18 – 5 STUCK (počet diel použitých na slávnostné salvy);

Pozvaná šľachta a kniežatá z viacerých krajín s označením svojich táborov: 19 – LANDTSCAFT STEIER (Štajersko), ale aj ako 20 – LANDTSCAFT STEIER (Štajersko), 21 – LANDTSCAFT KRAIN (Kraňsko), 22 – FURST VON TESCHAI (české knieža), 23 – FURST V LIGNITZ (knieža z Legnice, zástupca Sliezska z dnešného Poľska), 24 – HER V ROSENBERG (pán z Rožmberku);

Čestné jednotky mešťanov/občanov s označením miesta zhromaždenia: 25 – PRESBURGER BURGER (prešporskí mešťania), 26 – BURGERSCHAFT VON WIEN (mešťanstvo z Viedne), ale aj ako 27 – WIENER BURGER (viedenský mešťania);

Dalšie objekty súvisiace s korunováciou: 28 – KEISER SCHWERET (cisársky meč – cisár Maximilián s korunou na hlave a mečom v ruke na korunovačnom pahorku), 29 – HIS HAUS (obydlie/tábor nového uhorského kráľa), 30 – DRACH KUGEL SCHLOS (Dračí hrad – pravdepodobne išlo o provizórnu stavbu postavenú pri príležitosti korunovácie na rytierske hry, ktorú neskôr zachvátil rozsiahly požiar – podľa Holčíka, 1986), 31 – TURNIER PLATZ (cvičisko – nachádzalo sa pod Dračím hradom), 32 (na pravom brehu Dunaja) a 33 (na riečnom ostrove Malá niva) – SUDEL KUCHEN (kuchyňa), 34 – Z PORTEN a 35 – I PORTE (slávobrány spájali pravý breh Dunaja s ostrovom Malá niva).

Objekty geografického obrazu krajiny z polovice 16. storočia

Opevnené mesto a hrad: 36 – DAS SCHLOS (hrad – Bratislavský hrad), 37 – S. MARTEN (Dóm sv. Martina), 38 – S. CLARA (kostol klarisiek), 39 – BARFUSER (význam slova je mních, ide o kostol františkánov), 40 – RADHAUS (Stará radnica);

Podhradská časť: 41 – STEINBRUCH (kameňolom), 42 – WASSER THURN (Vodná veža), 43 – ARSONAL (budova skladu Arzenálu), 44 – LUGINS LANDT (hlásna strážna veža – bašta Luginsland);

Okolité objekty a obce: 45 – KIT SEE (*Kittsee* obec v Rakúsku), 46 – LANGE LEBER (mohyla severne od obce Kittsee), 47 – v lesnom komplexe hrad s nečitateľným názvom (na súčasných mapách je na tomto mieste zrúcanina hradu *Pottenburg*), 48 – KARNBURGK (hrad nad obcou Berg v Rakúsku), 49 – HANBURG (hrad nad obcou Hainburg an der Donau v Rakúsku so súčasným označením ako Schloßberg), 50 – DEBIN (Devín), 51 – DIE WEDITZ (Vydrica), 52 – ZIGEL HUT (objekt súvisiaci s tehliarskou činnosťou), 53 – GALGEN (šibenica), 54 – S. GEORGEN (Svätý Jur);

Dunaj, jeho ramená a názvy dunajských ostrovov/nív: 55 – MULEN (vodné mlyny), 56 – DONAW FLUS (Dunaj), dunajské ramená: 57 – AUF RAB (smer do maďarského Györu), 58 – AUF KUMOREN (smer do Komárna), 59 – SCHIT WASSER (Žitný ostrov), dunajské riečne ostrovy: 60 – DIE BURGER AWE (Mestská niva), 61 – BIBER RUNSEN (Bobrie rúny/korytá), 62 – DIE UNGER AW (Uhorská niva), 63 – MUL AULIN (Mlynská niva), 64 – IM HABERN (časť Petržalky – Ovsište), 65 – IN DER KLEIN AU (Malá niva).

Iniciály na vedute

▲ – iniciály maliara HM (Hans Mayer) v ľavom dolnom rohu, ▼ – iniciály MG na 62 Uhorskej nive vpravo (pričom G je obrátené vľavo, resp. môže ísť aj o písmeno O).

kový most ozdobený na začiatku a na konci slávobránou, ktorý na tento účel rozšírili. Na slávnosti sa zúčastnili kráľ Ferdinand I., jeho synovia Maximilián (budúci následník trónu) s rodinou, Ferdinand a Karol, cirkevní hodnostári, vzácní hostia z dedičných krajín, vojenské jednotky (jazdci, hajdúsi, pešie vojsko), šľachta, mešťania. Kráľ Ferdinand I. sa do korunovačného mesta dostavil loďou. Po korunovácii v Dóme sv. Martina sa slávnostný sprievod pobral pred Michalskú bránu, kde bolo umiestnené pódium s trónom, na ktoré vystúpil Maximilián a zložil prísahu pod holým nebom (Holčík, 1986).

Medzi hlavným tokom Dunaja a jeho dvoma menšími ramenami bol pripravený korunovačný pahorok, na ktorý sa po prísaha pred Michalskou bránou odobral nový kráľ, aby sa mečom zahnal na štyri svetové strany. Počas prísahy a ceremónie na korunovačnom kopčeku zneli fanfáry, bub-

novanie a salvy z diel. Na druhý deň po korunovácii Maximiliána, 9. septembra nasledovala korunovacia jeho manželky Márie za uhorskú kráľovnú (Holčík, 1986). V tento deň plánovaný veľkolepý sprievod prerušila silná búrka. Voda tiekla potokmi a všetko zaplavovala. Po dvoch náročných dňoch prebiehali nespočetné oslavy, tanečné zábavy, turnaje a rôzne hry. Dňa 12. septembra sa uskutočnili rytierske hry, kvôli ktorým postavili drevený hrad na otvorenej lúke pred mestom blízko uhorského tábora. V strede hradných múrov stála veža podobná pyramíde. Každý účastník rytierskeho turnaja sa musel zúčastniť boja s kopijou a na obliehaní hradu. Tienistou stránkou korunovacie bolo, že nečakane vznikol na drevenom hrade požiar, ktorý pripravil o život mnohých rytierov. Na druhý deň, 13. septembra sa uskutočnili konské dostihy, pri ktorých boli postavené stany s občerstvením. Na slávnosti sa zúčastnilo mnoho

hostí a celá domáca šľachta. Spomínala sa veľká účasť, napr. nemecký a český sprievod tvorilo štyritisíc hostí, uhorský sprievod vyše tritisíc, tristo jazdcov mal pán z Rožmberku a ďalší hostia z dedičných krajín (Holčík, 1986).

Čo zachytil maliar – interpretovaný opis historického obrazu Bratislavy

Vo všeobecnosti veduta výtvorne zachytávala obraz zo širšieho pohľadu na mesto, časť krajiny s topografickou presnosťou. Používala sa až do polovice 19. storočia, kedy ju postupne nahradila fotografia. Uvedenú vedutu (technikou grafiky z drevorezu) vytvoril v roku 1563, resp. po tomto roku, lipský maliar *Hans Mayer/Meyer* pôsobiaci na viedenskom dvore a v roku 1566 ju vo Viedni vydal *Caspar Stainhofer/Steinhofer* (Stainhofer, 1566). Iniciálky maliara HM sú v ľavom dolom rohu veduty. Ďalšie iniciálky MG (pričom G je obrátené vľavo) sú napísané na Uhorskej nive na jednom z dunajských ostrovov vpravo na vedute. Obraz zachytil chronológiu korunovačných osláv a možno ho pokladať za jednu z najstaršie zachovaných vedút Bratislavy v takomto rozsahu. Autor diela sa zamerával na podrobné zakreslenie/vyobrazenie širšieho zázemia mesta z vtáčej perspektívy, akoby sa vznášal v balóne, čím sa mu podarilo zachytiť nielen dobovú atmosféru zo samotnej korunovácie a z prebiehajúcich osláv, ktoré vypukli na jej počesť, ale aj obraz historickej krajiny z druhej polovice 16. storočia. Veduta bola vyrobená v dvoch verziách s nemeckým a latinským textom o veľkosti 39,5 cm výšky × 63,5 cm šírky, spolu s celým textom 65 × 65,5 cm (Gyulai, 2012). V latinskom texte sa Bratislava písala ako *Prespurg*, ale aj *Preyspurg*. V Galérii mesta Bratislavy je papierová veduta v čierno-bielej verzii uložená pod inventárnym číslom C 7196 (obr. 1). Kolorovaná veduta v latinskej mutácii sa nachádza v Nemecku v bavorskej knižnici Bayerische Staatsbibliothek ako elektronická reprodukcia v diele Stainhofera (1566): strana 41 – farebný obrázok, strana 43 – latinský text pod obrázkom (<https://nbn-resolving.org/urn/resolver.pl?urn=urn:nbn:de:bvb:12-bsb00043862-2>).

Detailne zakreslená krajina Bratislavy je doplnená názvami priamo z veduty, podľa ktorých možno sformulovať podrobnejší opis objektov a zároveň získať predstavu o korunovácii. Nasledujúci nemecký text je spracovaný podľa veduty, neodpovedá vždy správne súčasnému gramatickému ekvivalentu nemeckého jazyka.

Opis slávnostnej korunovácie podľa veduty

Na obraze vyniká vojenská technika, delá, viacero vojenských táborov, konské povozy, jazdci, ale aj pešie vojsko, trubači a bubeníci a konské záprahy s delegáciami. Jednotlivé delegácie mali v okolí mesta určené svoje stany s označením. V centre obrazu sú postavené pódia na turnaje. Vojenské stany zaujali miesto v južnej a čiastočne aj vo východnej časti mesta po obidvoch stranách Dunaja, ktoré sa využili na prenocovanie hostí a tiež na občerstvenie. Lodnou flotilou, ktorá vytvorila šík pod hradom, sa doplavil chorľavejúci kráľ Ferdinand I. Udalosť bola sprevádzaná oslavnými sal-

vami a výbuchmi, ktoré sa maliar snažil aj vizuálne zakresliť. Strieľalo sa z viacerých miest na to určených, ako aj z hradu, hradieb a Vodnej veže. Určite v ovzduší bolo cítiť pušný prach. Maliar pozabudol nakresliť dosluhujúceho kráľa Ferdinanda I., ako sa doplavil na lodi do Bratislavy, alebo sa stráca s množstvom postáv na lodi. Nového panovníka Maximiliána II. nakreslil až dvakrát – bez koruny v sprievode, ako sa blíži k brehom Dunaja, a s korunou na korunovačnom kopčeku. Jeho brata Ferdinanda zachytil maliar na koni. Na obidvoch stranách Dunaja sa rozprestierali aj stany na hodovanie a prenocovanie pozvaných hostí a ich služobníctva. Zabratie rozsiahleho územia určite muselo spôsobiť značné škody miestnym obyvateľom na úrode.

Opis geografického obrazu krajiny z polovice 16. storočia podľa veduty

Vnútročné mesto malo hustú zástavbu, v ktorom sa striedali cirkevné a svetské stavby. Chránilo ho opevnenie prerušené štyrmi bránami, ktoré sú na vedute dobre viditeľné: zo západu Vydrická, zo severu Michalská, z východu Laurinská alebo Vavrincecká a z juhu Rybárska brána. Samotný hrad, opevnené mesto, podhradská časť a južné predmestie sú na vedute v úzadí tohto diania. Na vedute maliar nakreslil ešte niekoľko zastavaných území, ktoré, bohužiaľ, nepomenoval. Pod Malými Karpatmi zakreslené domy by mohli tvoriť Raču. Obec už v tom čase (od roku 1647) získala právo poddanského mestečka (Harminc a kol., 1967). Ďalšie zastavané územia okolo mestského opevnenia možno priradiť k predmestiam Bratislavy: na východe od Laurinskej brány niekoľko zoskupených domov tvorilo Dunajské predmestie, západne od mestských hradieb na svahu hradného kopca ležalo Mikulášske predmestie, západne od Vydrickej brány pod hradným kopcom smerom k Dunaju sa nachádzalo Vydrické predmestie. Sporne sa javí zakreslenie predmestia s označením DIE WEDITZ (Vydrica), ktoré autor mapy umiestnil juhovýchodne od mestského opevnenia a Rybárskej brány na ľavom brehu Dunaja pozdĺž jedného z jeho ramien. Domnievame sa, že skôr išlo o Rybárske predmestie (Osadu sv. Ondreja). Spôčiatku sa tu nachádzali len rybárske chatrče, neskôr sa začali rozrastať a v 15. storočí dostali pomenovanie aj Nové Mesto (*Nova Civitas*) (Pisoň, ed., 1957; Šášky, 1981). Miestny názov ZIGEL HUT. pre niekoľko príbytkov pravdepodobne súvisel s vtedajším využitím tejto lokality na ťažbu hliny. Do obzoru maliara sa zmestil ešte v pozadí Svätý Jur, neďaleko ktorého stála šibenica. Na obzore veduty sa črtali značne odlesnené svahy Malých Karpát, ich úpätia sa využívali na pestovanie viniča. Na hradnom kopci sú dokonca vyznačené aj viničné parcely s terasami. Je známe, že pod hradom sa ťažil kameň, čo je aj na vedute zakreslené. Hradný kopec s majestátnym hradom tvoril dominantu mesta. Severovýchodne od neho sa tiahlo súvislé pohorie. Masívny kopec so zalesneným vrcholom možno pomenovať Kamzík. Ešte východnejšie sa dostaneme k trom vrcholkom. Na jednom z nich bol postavený drevený hrad na rytierske hry, turnaje a boje – ...*das Schloß, so von Holtz gemacht...* (ako bolo zaznamenané v krátkom texte

pod vedutou – hrad vytvorený z dreva). Na pravom brehu Dunaja medzi stanovým táborom možno nájsť niekoľko domov, ktoré tvorili osadu Petržalka (blízko sa nachádzala kuchyňa SUDEL KUCHEN). V hustom lesnom poraste východne od Kittsee sa črtala nejasná stavba – hájovňa alebo výletný dom. Na predmestských poliach a záhradách boli postavené stanové tábory pre čestnú stráž, rytierov a mnohých hostí, takže aj niekoľko menších chatrčí, ktoré sa tu nachádzali, splynuli s týmto dňom.

Na vedute prevažujú však nezastavané časti priľahlej krajiny mesta. Dominantne je zobrazená dnešná časť Petržalky s rozsiahlymi lesmi a meandrujúcim Dunajom. Pod Bratislavou Dunaj meandroval, vytvoril niekoľko ramien a samostatných ostrovov. Prvý ostrov IN DER KLEIN AU (Malá niva) bol využitý aj na korunováciu: nachádzal sa tu korunovačný kopček, niekoľko táborov, vojenských diel a kuchyňa. Cez tento ostrov viedlo výhodné spojenie medzi obidvoma dunajskými brehmi. Horná vetva dunajského ramena s označením SCHIT WASSER (Voda Žitného ostrova) neskôr bola pomenovaná ako Novozámocké rameno, dnešné rameno Malého Dunaja, na brehu ktorého sa nachádzali vodné mlyny (MULEN). Ostatné vody Dunaja pod Malou nivou sa rozvetvene stáčali južným smerom, jedno z nich bolo označené ako AUF RAB (dunajské rameno vyjadrovalo smer do maďarského mesta Győr), ďalšie ako AUF KUMOREN (smerom na Komárno) a ešte dve ramená bez názvu. Vytvorené ostrovy mali pomenovanie DIE BURGER AWE (Mestská niva), BIBER RUNSEN (Bobrie rúny/korytá, podľa nemeckého slovníka *die Runse* – vodou vymleté koryto), DIE UNGER AW (Uhorská niva) a MUL AULIN (Mlynská niva). Pravostranná časť pozdĺž ramena AUF RAB tvorila lesná krajina s názvom IM HABERN (územie Ovsišťa). Autor veduty nepomenoval jedno významné rameno Pečnu, ktoré tvorilo prvé väčšie rameno Dunaja hneď pod hradom a obkolesovalo hustý lužný les. Z neho sa oddeľovalo južným smerom ďalšie rameno, ktoré pretekalo východne od obce Kittsee. Obidve ramená však neboli také mohutné ako ramená, ktoré sa vetvili pod Malou nivou.

* * *

Interpretácia historickej krajiny Bratislavy a okolia z konca 16. storočia, zachytenej na dobovej vedute, poskytuje okrem slávnostnej korunovácie aj pohľad na vtedajšiu historickú štruktúru využitia Bratislavy. Ide o zaujímavú a ojedinelú panorámu mesta, v ktorej, i napriek korunovačným aktivitám, dal výtvarník vyniknúť aj mestskej, riečnej, vinohradníckej a lesnej krajine a tiež zachytil cestnú sieť. Nezabudol ani na detaily – ojedinelé stavby, hrady, mlyny. Na vedute sa nachádza celkovo 65 objektov s pomenovaním.

Grafik sa nevyhol niektorým nepresnostiam. Na vedute sú objekty skreslené, nie je zachovaná ich proporcia a správne umiestnenie. Najviac sa to javí pri opevnenom vnútornom meste, ktoré je veľmi predĺžené v smere východ – západ. Aj predmestie na ľavom brehu Dunaja, označené

ako Vydrica, je zakreslené nereálne a možno polemizovať s jeho pomenovaním. Priamo z Rybárskej brány sa vchádzalo do tohto predmestia, ktoré je na vedute úplne posunuté na východ. Vydrica bola však založená priamo pod hradom a podľa nej pomenovali aj západnú bránu ako Vydrická brána. Prikláňame sa k názoru, že ide o Rybárske predmestie (Osadu sv. Ondreja).

Obraz vyžaruje veľkú dynamiku, zachytáva rušnú atmosféru osláv korunovácie v okolí Bratislavy, nie v Dóme sv. Martina, ako to bývalo zvykom, kde prebiehala vlastná korunovácia. Počas ceremónie muselo byť skutočne v okolí Bratislavy veľmi rušno s niekoľkými tisíckami účastníkov, keď si autor zvolil práve tento motív. Zaujímavosťou je tiež fakt, že pozornosť autora veduty nebola upriamená na budúceho panovníka, ktorého zachytil v miniatúrnej podobe síce dvakrát (v sprievode a salutujúceho na koni na korunovačnom kopčeku), ale sa sústredil na dianie v širšom kontexte, pričom všetkým zúčastneným dával rovnakú váhu. Korunovacia na obraze pôsobí pompézne, súbežne zachytáva jej priebeh počas niekoľkých dní a o to pravdepodobne išlo aj maliarovi tejto výnimočnej veduty. Pre nás je však veduta aj výnimočným geografickým pohľadom na využitie krajiny v danej dobe, čo nebolo výtvarne často zachytené. Takéto a podobné svedectvá doby tvoria významné pamiatky o niekdajšej krajine.

Literatúra

- Fundárek, J.: Bratislava – hlavné a korunovačné mesto starého Uhorska. Spisy Mestského múzea v Bratislave, ročenka 1971, zväzok 7. Martin: Vydavateľstvo Osveta, n. p., 1972, s. 115 – 181.
- Gyulai, É.: Von Sachen gros, von Angesicht klein – Zsámboky János verse Pozsonyról a Habsburg Miksa koronázásáról készült metszetten, 1563/1566. Publicationes Universitatis Miskolcensis, Sectio Philosophica, 2012, 17, 1, p. 125 – 151.
- Harminc, I. a kol.: Súpis pamiatok na Slovensku, zväzok prvý. Bratislava: Obzor pre Slovenský ústav pamiatkovej starostlivosti a ochrany prírody, 1967, 536 s.
- Holčík, Š.: Korunovačné slávnosti. Bratislava 1563 – 1830. Edícia pamiatky Bratislavy, zv. 9. Bratislava: Tatran, 1986, 84 s.
- Ortvay, T.: Ulice a námestia Bratislavy. Staré Mesto, Altstadt, Óváros. Bratislava: Albert Marenčin, Vydavateľstvo PT, 2006, 216 s.
- Pisoň, Š. (ed.): Bratislava. Kultúrna história, prírodné podmienky, sprievodca. Bratislava: Vydavateľstvo Šport, 1957, 206 s.
- Rábik, V., Labanc, P., Tibenský, M.: Historická geografia. Trnava: Filozofická fakulta Trnavskej univerzity, 2013, 84 s.
- Stainhofer, K.: Gründliche vnd khurtze beschreibung des alten vnd jungen Zugs / welche bede zu Einbeleittung der Röm. Kay. M. II. Kaiser Maximiliani des Anndern/II. Unsers allergnedigsten Herzen/ II. wie Ire Röm. Kays. M. II. sampt derselben geliebsten Gemahl vnd Kindern von der Crönung von Franckfurt zu Wienn den 16. Martij im 63. jar ankhomen/daselbst seind angerichtet worden/sambt aller schönen vnd zierlichen Ehrenporten/Prunnen vnd anderer Solenniteten warhafftigen angehänckten Contrafactum/II. Wienn in Österreich: Kaspar Stainhofer, 1566.
- Šášky, L.: Kamenná krása našich miest. Martin: Vydavateľstvo Osveta, 1981, 408 s.

prof. RNDr. Tatiana Hrnčiarová, CSc.,

tatiana.hrnciarova@savba.sk

Ústav krajinskej ekológie Slovenskej akadémie vied, Štefánikova 3, P. O. Box 254, 814 99 Bratislava